

Baltijos šalių floros lietuviškų ir latviškų augalų genčių vardų vedyba

SOLVITA LABANAUSKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

ESMINIAI ŽODŽIAI: augalų genčių vardai, žodžių daryba, priesagų vediniai, galūnių vediniai, priešdėlių vediniai

Straipsnio tyrimo šaltinis yra trijų tomų leidinys *Baltijos šalių flora* (*Flora of the Baltic Countries*, 1993–2003), parengtas autorių kolektyvų iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos universitetų ir mokslų akademijų. Jame aprašomi Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje augantys augalai – sporiniai ir sėkliniai induočiai (išskyrus samanas). Lotynų kalba pateikiami visi taksonai – skyrius, klasė, eilė, šeima, gentis, rūšis, porūšis, o lietuvių, latvių, estų ir rusų kalbomis – tik augalų genčių ir rūšių vardai.

Šis straipsnis yra leidinio *Terminologija* 17-ame numeryje išspausdinto straipsnio, kuriame nagrinėjami sudurtiniai lietuviški ir latviški augalų genčių vardai, tęsinys. Juo siekiama aptarti dar tris svarbias lietuviškų ir latviškų augalų genčių vardų vedinių – priesagų, galūnių ir priešdėlių – grupes bei nustatyti jų bendrybes ir skirtynes.

Baltijos šalių floroje iš viso pateikta apie 430 lietuviškų ir beveik 460 latviškų augalų genčių vardų. Darybiškai skaidomi yra 74 % lietuviškų ir 67 % latviškų augalų genčių vardų¹. Jau išspausdintame straipsnyje aptarti sudurtiniai lietuviški augalų genčių vardai sudaro 37 % visų lietuviškų darinių, o latviški – 68 % visų latviškų darinių.

Pateikiant pavyzdžius, pirmiausia duodamas lotyniškas, po to – lietuviškas arba latviškas augalo genties vardas. Romėniškais skaitmenimis žymimas *Baltijos šalių floros* tomas, arabiškais – puslapis, iš kurio imtas terminas.

PRIESAGŲ VEDINIAI

„Vedyba (derivacija) jungia tris morfologinės žodžių darybos būdus, skiriamus pagal darybos formanto pobūdį – priesagų darybą (sufiksaciją),

¹ Pirminių (darybiškai neskaidomų) augalų genčių vardų nagrinėjamame šaltinyje yra gerokai mažiau: lietuviškų – 26 %, latviškų – 33 %.

galūnių darybą (paradigmaciją) ir priešdėlių darybą (prefiksaciją)“ (Keinys 1999: 22). Lietuvių botanikos nomenklatūroje, kaip ir kitų mokslų terminijoje, vyrauja priesagų darybos žodžiai. Šio darybos būdo terminai gausumu toli pralenkia galūnių ir priešdėlių vedinius (Gaivenis 1985: 170). Pastebėtina, kad dūryba yra antrasis pagal produktyvumą lietuviškų augalų genčių vardų darybos būdas.

Latvių kalbos, lyginant su lietuvių kalba, darybos polinkiai kiek skiriasi. Latvių kalboje² dūryba yra produktyviausias darybos būdas, aptartas jau ankstesniame straipsnyje. Priesagų vediniai latviškiems augalų vardams pavadinti vartojami taip pat dažnai (žr. Ēdelmane 1972: 97). Su priesagomis išvestų latviškų augalų genčių vardų nagrinėjamame šaltinyje rasta 82, lietuviškų – 160.

Terminologas Kazimieras Gaivenis straipsnyje *Lietuvos augalų genčių ir rūšių pavadinimai* yra išnagrinėjęs *Lietuvos TSR floroje* (1959–1980) pateiktus lietuviškus augalų genčių vardus ir nustatęs, kad „vien tik priesagos su *-en-* vedinių yra daugiau negu galūnių ir priešdėlių vedinių kartu paėmus“ (Gaivenis 1985: 170). *Baltijos šalių floroje* taip pat daugiausia yra su priesaga *-enis*, *-enė* sudarytų lietuviškų augalų genčių vardų (34)³. Dažniausiai jų pamatiniais žodžiais eina daiktavardžiai, pvz.:

- lot. *Abutilon* – liet. *galenis* (: *galas*) II 184;
- lot. *Aira* – liet. *smilgenė* (: *smilga*) III 273;
- lot. *Ballota* – liet. *akenis* (: *akis*) II 296;
- lot. *Blysmus* – liet. *viksvenis* (: *viksva*) III 327;
- lot. *Coronilla* – liet. *raženis* (: *ražas*) II 138;
- lot. *Corydalis* – liet. *rūtenis* (: *rūta*) I 297;
- lot. *Hottonia* – liet. *griovenė* (: *griovys*) II 246;
- lot. *Leersia* – liet. *ravenė* (: *ravas* „griovys“) III 236;
- lot. *Najas* – liet. *plukenis* (: *plukė*) III 210;
- lot. *Pycrus* – liet. *saidrenis* (: *saidras* „viksva“) III 334;
- lot. *Sagina* – liet. *žemenė* (: *žemė*) I 243;
- lot. *Sium* – liet. *drėgmenė* (: *drėgmė*) II 219;
- lot. *Valerianella* – liet. *sultenė* (: *sultys*) II 355.

Retesni yra priesagos *-enis*, *-enė* vediniai iš būdvardžių (a) ir veiksmažodžių (b), pvz:

- a) lot. *Alyssum* – liet. *laibenis* (: *laibas*) I 319;
- lot. *Cardamine* – liet. *kartenė* (: *kartus*) I 311;

² Dėkoju kolegėms dr. Ivetai Pūtelei, Lindai Kurmiūnai ir dr. Daivai Murmulaitytei už suteiktą pagalbą nagrinėjant latviškų augalų genčių vardų darybą.

³ Skliaustuose pateikiamas rastų vedinių skaičius.

- b) lot. *Bupleurum* – liet. *gaivenis* (: *gaivinti*) II 223;
lot. *Utricularia* – liet. *skendenis* (: *skęsti*) II 345.

Iš vardažodžių su aptarta priesaga išvestų lietuviškų augalų genčių vardų *Baltijos šalių floroje* yra nepalygintinai daugiau (31) negu iš veiksmažodžių (3). Vyriškosios giminės vedinių yra 21, o moteriškosios – 13.

Priesaginiams latviškiems augalų genčių vardams taip pat būdinga priesaga **-enis, -ene** (37), jų pamatiniais žodžiais paprastai eina daiktavardžiai (a), rečiau būdvardžiai (b) ir veiksmažodžiai (c), pvz.:

- a) lot. *Angelica* – latv. *zirdzene* (: *zirgs*) II 226;
lot. *Cotoneaster* – latv. *klintene* (: *klints*) II 105;
lot. *Geranium* – latv. *gandrene* (: *gandrs*) II 163;
lot. *Hesperis* – latv. *vakarene* (: *vakars*) I 318;
lot. *Limosella* – latv. *dūņene* (: *dūņas*) II 314;
lot. *Lunaria* – latv. *mēnesene* (: *mēness*) I 319;
lot. *Lysimachia* – latv. *zeltene* (: *zelts*) II 246;
lot. *Mercurialis* – latv. *kaņepene* (: *kaņepe*) II 170;
lot. *Ononis* – latv. *blaktene* (: *blakts*) II 140;
lot. *Polygonum* – latv. *sūrene* (: *sūrs*) I 197;
lot. *Sagittaria* – latv. *bultene* (: *bulta*) III 190;
lot. *Scutellaria* – latv. *ķiverene* (: *ķivere*) II 289;
lot. *Sisymbrium* – latv. *žodzene* (: *žogs*) I 301;
lot. *Utricularia* – latv. *pūslene* (: *pūslis*) II 345;
b) lot. *Erica* – latv. *sārtene* (: *sārts*) II 239;
lot. *Stachys* – latv. *sārmene* (: *sārms*) II 297;
c) lot. *Convolvulus* – latv. *tītenis* (: *tīties*) II 271.

Skirtingai negu lietuviški, latviški augalų genčių vardai, sudaryti su priesaga **-enis, -ene**, dažniausiai yra moteriškosios giminės (išskyrus veiksmažodinius vedinius).

Rasti 24 lietuviški ir 37 latviški augalų genčių vardai yra mažybinių priesagų vediniai. Daugiausia lietuviškų vedinių yra su mažybinėmis priesagomis **-utis, -utė** (a), **-aitė** (b), **-ytė** (c), **-(i)ukas, -(i)ukė** (d) ir **-ikė** (e), pvz.:

- a) lot. *Arabis* – liet. *vaistutis* (: *vaistas*) I 316;
lot. *Convallaria* – liet. *pakalnutė* (: *pakalnė*) III 220;
lot. *Erodium* – liet. *dalgutis* (: *dalgis*) II 168;
lot. *Fritillaria* – liet. *margutė* (: *margas*) III 216;
lot. *Helichrysum* – liet. *šlamutis* (: *šlamėti*) III 152;
liet. *Hydrilla* – liet. *ežerutė* (: *ežeras*) III 195;
lot. *Mianthemum* – liet. *medutė* (: *medus*) III 220;
lot. *Vaccaria* – liet. *braškutė* (: *braškėti*) I 260;

- b) lot. *Berteroa* – liet. *miltinaitė* (: *miltinas*) I 321;
lot. *Catabrosa* – liet. *smilgaitė* (: *smilga*) III 311;
lot. *Cypripedium* – liet. *klumpaitė* (: *klumpė*) III 367;
- c) lot. *Chrysosplenium* – liet. *blužnytė* (: *blužnis*) II 31;
lot. *Setaria* – liet. *šerytė* (: *šerys*) III 241;
lot. *Turritis* – liet. *bokštytė* (: *bokštas*) I 315;
- d) lot. *Goodyera* – liet. *sidabriukė* (: *sidabras*) III 371;
lot. *Lycopodiella* – liet. *pataisiukas* (: *pataisas*) I 131;
lot. *Phleum* – liet. *motiejukas* (: *Motiejus*) III 293;
- e) lot. *Trientalis* – liet. *septynikė* (: *septyni*) II 247.

Gerokai mažiau *Baltijos šalių floroje* rasta su mažybinėmis priesagomis **-elis**, **-elė** (a) ir **-ėlis** (b) sudarytų lietuviškų augalų genčių vardų, pvz.:

- a) lot. *Erigeron* – liet. *šiušėlė* (: *šiušti*) III 157;
lot. *Gladiolus* – liet. *kardelis* (: *kardas*) III 225;
- b) lot. *Origanum* – liet. *raudonėlis* (: *raudonas*) II 303.

K. Gaivenio nuomone, kai kurie augalų genčių vardai yra aiškūs dariniai, bet į augalų sistematikos terminiją jie yra atėję jau kaip skoliniai iš liaudies kalbos; kitaip tariant, terminologijoje jie jau nėra dariniai (Gaivenis 1985: 167). Prie pastarųjų priskirtini lot. *Aconitum* – liet. *kurpelė* I 269; lot. *Briza* – liet. *ašarėlės* III 315; lot. *Campanula* – liet. *katilėlis* III 23.

Baltijos šalių floroje rasti latviški augalų genčių vardai, sudaryti su mažybinėmis priesagomis **-ītis**, **-īte** (a), **-iņš**, **-iņa** (b), **-ulis**, **-ule** (c), **-tiņa** (d), pvz.:

- a) lot. *Agrimonia* – latv. *ancītis* (: *Ancis*) II 64;
lot. *Aquilegia* – latv. *ozolīte* (: *ozols*) I 289;
lot. *Astrantia* – latv. *zvaigznīte* (: *zvaigzne*) II 214;
lot. *Bidens* – latv. *sunītis* (: *suns*) III 184;
lot. *Callitriche* – latv. *ūdenīte* (: *ūdens*) II 284;
lot. *Erodium* – latv. *grābeklīte* (: *grābeklis*) II 168;
lot. *Hepatica* – latv. *vizbulīte* (: *vizbulis*) I 272;
lot. *Orthilia* – latv. *palēcīte* (: *palēkties*) II 235;
lot. *Polemonium* – latv. *kāpnīte* (: *kāpnes*) II 269;
lot. *Rapistrum* – latv. *rācenītis* (: *rācenis*) I 331;
- b) lot. *Ajuga* – latv. *cekuliņš* (: *cekuls*) II 287;
lot. *Capsella* – latv. *plikstiņš* (: *plikstēt*) I 339;
lot. *Centaurium* – latv. *augstiņš* (: *augsts*) II 252;
lot. *Linum* – latv. *liniņš* (: *lini*) II 169;
lot. *Melilotus* – latv. *amoliņš* (: *amols*) II 044;
lot. *Sedum* – latv. *laimiņš* (: *laime*) II 27;

- c) lot. *Myosotis* – latv. *neaizmirstule* (: *neaizmirst*) II 280;
 lot. *Rhinanthus* – latv. *zvaugulis* (: *zvadzēt*) II 337;
 lot. *Thlaspi* – latv. *naudulis* (: *nauda*) I 339;
 lot. *Pinguicula* – latv. *kreimule* (: *kreims*⁴) II 344;
 d) *-tiņa*: lot. *Lathyrus* – latv. *dedestiņa* (: *dedesas*⁵) II 151;
 lot. *Lychnis* – latv. *guntiņa* (: *guns (uguns)*) I 250.

Šie vediniai daromi iš vardažodžių, pirmiausia iš daiktavardžių. Rečiau yra daroma iš būdvardžių ir veiksmažodžių.

Pastebėta, kad latviški augalų genčių vardai dažnai sudaryti ir su dviem priesagomis: **-el-** + **-iņš**; **-el-** + **-īte** arba **-en-** + **-īte**:

- lot. *Aphanes* – latv. *skrēteliņš* (: *skrētes*) II 96;
 lot. *Arenaria* – latv. *smiltenīte* (: *smiltis*) I 234;
 lot. *Aster* – latv. *miķelīte* (: *Miks*) III 160;
 lot. *Gentianella* – latv. *drudzenīte* (: *drudzis*) II 254;
 lot. *Polygala* – latv. *ziepenīte* (: *ziepes*) II 174;
 lot. *Radiola* – latv. *starenīte* (: *stars*) II 169;
 lot. *Sanicula* – latv. *dziedenīte* (: *dziedēt*) II 214.

Šio tipo vediniai daromi iš bendrinio daiktavardžio, asmenvardžio arba veiksmažodžio.

Po keletą lietuviškų augalų genčių vardų *Baltijos šalių floroje* rasta su priesagomis **-ūnas**, **-ūnė** (12) (a) ir **-uolis**, **-uolė** (9) (b). Beveik visi šie vediniai yra sudaryti iš daiktavardžių arba būdvardžių:

- a) lot. *Alliaria* – liet. *česnakūnė* (: *česnakas*) I 300;
 lot. *Atriplex* – liet. *balandūnė* (: *balanda*) I 213;
 lot. *Calamagrostis* – liet. *lendrūnas* (: *lendré*) III 277;
 lot. *Filago* – liet. *pūkūnė* (: *pūkai*) III 154;
 lot. *Lavatera* – liet. *rožūnė* (: *rožė*) II 183;
 lot. *Mimulus* – liet. *puikūnas* (: *puikus*) II 315;
 lot. *Pleurospermum* – liet. *skudrūnas* (: *skudrus* „gerai augantis, vešlus“) II 222;
 lot. *Radiola* – liet. *žarotūnė* (: *žarotas* „kuris su žarais“) II 169;
 lot. *Sanicula* – liet. *girūnė* (: *giria*) II 214;
 lot. *Torilis* – liet. *dygūnė* (: *dygus*) II 232;
 lot. *Vincetoxicum* – liet. *kregždūnė* (: *kregždė*) II 258;
 b) lot. *Agrimonia* – liet. *dirvuolė* (: *dirva*) II 64;
 lot. *Aphanes* – liet. *mažuolė* (: *mažas*) II 96;
 lot. *Aristolochia* – liet. *kartuolė* (: *kartus*) I 190;

⁴ K. Karulis nurodo, kad latv. *kreimule* sudarytas iš tarmybės *kreims* „krėjums“ (liet. *grietinė*) (žr. Karulis 2001: 421).

⁵ Tokią šio latviško augalo genties vardo darybą nurodo Konstantinas Karulis (žr. Karulis 2001: 206).

- lot. *Berula* – liet. *drėgnuolė* (: *drėgnas*) II 220;
- lot. *Consolida* – liet. *raguolis* (: *ragas*) I 270;
- lot. *Liparis* – liet. *purvuolis* (: *purvas*) III 386;
- lot. *Neottia* – liet. *lizduolė* (: *lizdas*) III 370;
- lot. *Oxycoccus* – liet. *spanguolė*⁶ (: *spangas* „žlibas, aklas“) II 240;
- lot. *Thelypteris* – liet. *papartuolis* (: *papartis*) I 141.

Vienintelis priesagos **-ūnė** vedinys *šimtūnė* (lot. *Centutunculus*) yra sudarytas iš skaitvardžio *šimtas*.

Be aptartų priesagų vedinių, *Baltijos šalių floroje* pateikti dar 44 lietuviški augalų genčių vardai, sudaryti su 30 kitų priesagų:

- ainis, -ainė:** lot. *Knautia* – liet. *buožainė* (: *buožė*) II 359;
 lot. *Polystichum* – liet. *spyglainis* (: *spyglys*) I 146;
 lot. *Poterium* – liet. *galvainis* (: *galva*) II 65;
 lot. *Silybum* – liet. *margainis* (: *margas*) III 32;
- oklis, -oklė:** lot. *Convolvulus* – liet. *vijoklis* (: *vijotis* „vyniotis“) II 271;
 lot. *Saponaria* – liet. *putoklis* (: *putoti*) I 260;
 lot. *Lythrum* – liet. *raudoklė* (: *raudas*) II 200;
 lot. *Calystegia* – liet. *vynioklė* (: *vyniotis*) II 270;
- ekšnis:** lot. *Euonymus* – liet. *ožekšnis* (: *ožys*) II 178;
 lot. *Frangula* – liet. *šalteکشnis* (: *šaltas*) II 179;
- okas, -okė:** lot. *Chaenorrhinum* – liet. *linokė* (: *linas*) II 318;
 lot. *Scutellaria* – liet. *kalpokė* (: *kalpokas*) I 289;
 lot. *Sedum* – liet. *šilokas* (: *šilas*) II 27;
- eklė:** lot. *Scorzonera* – liet. *gelteklė* (: *geltas*) III 147;
 lot. *Orobancha* – liet. *džioveklė* (: *džiovinti*) II 341;
- yvis, -yvė:** lot. *Erophila* – liet. *ankstyvė* (: *ankstus*) I 323;
 lot. *Colchicum* – liet. *vėlyvis* (: *vėlus*) III 213;
- uoklė:** lot. *Hepatica* – liet. *žibuoklė* (: *žibėti*) I 272;
 lot. *Myrrhis* – liet. *garduoklė* (: *gardus*) II 218;
- uonė:** lot. *Hippuris* – liet. *uodeguonė* (: *uodega*) II 210;
 lot. *Nymphoides* – liet. *plamuonė* (: *plamuos*) II 257;
- uotė:** lot. *Digitaria* – liet. *pirštuotė* (: *pirštas*) III 239;
 lot. *Polycnemum* – liet. *nariuotė* (: *narys*) I 205;
- ėinis:** lot. *Echium* – liet. *ežeinis* (: *ežys*) II 275;
- ena:** lot. *Lychnis* – liet. *gaisrena* (: *gaisras*) I 250;
- erškis:** lot. *Berberis* – liet. *raugerškis* (: *raugas* „rūgštumas, rūgštis“) I 294;
- ylas:** lot. *Inula* – liet. *debesylas* (: *debesis*) III 150;
- inas:** lot. *Adoxa* – liet. *ūksminas* (: *ūksmė*) II 354;
- ynas:** lot. *Corylus* – liet. *lazdynas* (: *lazda*) I 180;

⁶ Lietuvių kalbininkai augalo vardą *spanguolė* sieja ne tik su būdvardžiu *spangas*, bet ir su veiksmažodžiu *spingsėti* „blikšti“ (žr. Skardžius 1996: 191, Būga 1959: 310).

- išius**: lot. *Oxytropis* – liet. *drugišius* (: *drugys*) II 127;
- otis**: lot. *Plantago* – liet. *gyslotis* (: *gysla*) II 346;
- uva**: lot. *Andromeda* – liet. *balžuva* (: *balža*) II 238;
- ynė**: lot. *Rumex* – liet. *rūgštynė* (: *rūgštus*) I 190;
- iena**: lot. *Caltha* – liet. *puriena* (: *purus*) I 269;
- inys**: lot. *Lappula* – liet. *žiaudrinys* (: *žiaudrus* „šurkštus, kietas“) II 283;
- ylis**: lot. *Picris* – liet. *kartylis* (: *kartus*) III 147;
- unė**: lot. *Matricaria* – liet. *ramunė* (: *ramus*) III 174;
- alė**: lot. *Leontodon* – liet. *snaudalė* (: *snausti*) III 145;
- yčia**: lot. *Sinapis* – liet. *garstyčia* (: *garsti*) I 328;
- inė**: lot. *Capsella* – liet. *žvaginė* (: *žvagėti*) I 339;
- lė**: lot. *Pinguicula* – liet. *tuklė* (: *tukti*) II 344;
- okšlė**: lot. *Polygala* – liet. *putokšlė* (: *putoti*) II 174;
- tukas**: lot. *Odontites* – liet. *skėstukas* (: *skėsti*) II 334;
- vė**: lot. *Puccinellia* – liet. *žalvė* (: *žalti, žalias*) III 312.

Apie pusę šios grupės priesaginių augalų genčių vardų yra sudaryta iš daiktavardžių ir beveik po du ketvirtadalius – iš būdvardžių ir veiksmažodžių.

Latviškų augalų genčių vardų, sudarytų su kitomis nei minėtos priesagomis, *Baltijos šalių floroje* daug mažiau: rasti tik 6 vediniai, išvesti su 5 priesagomis. Jų pamatiniais žodžiais eina daiktavardžiai (a) arba veiksmažodžiai (b):

- a) -**aine**: lot. *Senecio* – latv. *krustaine* (: *krusts*) III 176;
lot. *Vincetoxicum* – latv. *indaine* (: *inde*) II 258;
- b) -**are**: lot. *Liparis* – latv. *lipare* (: *lipt*) III 386;
- eknis**: lot. *Lycopodium* – latv. *staipeknis* (: *staipīt*) I 130;
- ksnis**: lot. *Carduus* – latv. *dzelksnis* (: *dzelt*) III 36;
- onis**: lot. *Swida* – latv. *grimonis* (: *grimt*) II 211.

Hibridiniai priesagų vediniai nebūdingi nei vienai kalbai. Augalų genčių vardų, sudarytų iš tarptautinės šaknies ir lietuviškos priesagos, rasta pora (a), o su latviška priesaga – tik vienas (b):

- a) lot. *Barbarea* – liet. *barborytė* (: *Barbora*) I 306;
lot. *Gentianella* – liet. *gencijonėlė* (: *gencijonas*) II 254;
- b) lot. *Viola* – latv. *vijolīte* (: *vijole*) II 189.

Kai kurių *Baltijos šalių floroje* pateiktų lietuviškų augalų genčių vardų daryba nėra aiški, pvz.:

- lot. *Callitriche* – liet. *praujenė* II 284;
- lot. *Hedera* – liet. *gebenė* II 212;
- lot. *Sherardia* – liet. *artvenis* II 259.

Tiesa, K. Gaivenio manymu, vienų šių augalų genčių vardų pamatinio žodžio nebeįmanoma rasti, o kitų – jį galima sieti su keliais žodžiais, pavyzdžiui, žodį *gebenė* galima manyti esant padarytą iš daiktavardžio *geba* „prožirnis“ arba iš veiksmažodžio *gebti/glėbti* „glėbti, supti; vynioti“ (žr. Gaivenis 1985: 170–171).

Neaiškūs ir kai kurie Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos, Lauryno Roko Ivinskio ir Povilo Matulionio naujažodžiai, atėję į dabartinę nomenklatūrą, pvz.:

- lot. *Aldrovanda* – liet. *aldrūnė* I 344;
- lot. *Erysimum* – liet. *tvertikas* I 304;
- lot. *Gratiola* – liet. *raitinytė* II 314;
- lot. *Gypsophila* – liet. *guboja* I 258;
- lot. *Cakile* – liet. *stoklė* I 329;
- lot. *Cephalanthera* – liet. *garbenis* III 367;
- lot. *Montia* – liet. *menuva* I 233;
- lot. *Oenanthe* – liet. *išnė* II 221.

Daugumos šių vardų galima būtų išskirti darybos formantą, tačiau neįmanoma rasti žodžių, iš kurių jie kaip vediniai galėtų būti kilę.

Iš visų pateiktų priesaginių lietuviškų ir latviškų augalų genčių vardų pavyzdžių matyti, kad priesagų vediniai paprastai yra daromi iš daiktavardžių, rečiau – iš būdvardžių ir veiksmažodžių. *Baltijos šalių floroje* pateikti lietuviškų vardų priesagų vediniai sudaro 79 % visų lietuviškų vedinių, o latviški priesaginiai vardai – 83 % visų latviškų vedinių. 21 % visų priesaginių lietuviškų augalų genčių vardų sudaro priesagos **-enis**, **-enė** vediniai, latviškų – 47 % priesagos **-enis**, **-ene** vediniai. Su mažiųjų priesagomis padarytų lietuviškų augalų genčių vardų *Baltijos šalių floroje* rasta 16 % visų priesagų vedinių, o latviškų – 45 % visų priesagų vedinių, iš kurių 8,5 % vardų sudaryti su dviem priesagomis: **-el-** + **-iņš**; **-el-** + **-īte**; **-en-** + **-īte**. Taip pat produktyvios lietuviškos priesagos **-ūnas**, **-ūnė** (7,5 %) ir **-uolis**, **-uolė** (6 %). Su 30 lietuviškų mažiau darių priesagų sudaryta po vieną arba kelis lietuviškus augalų genčių vardus (27,5 % visų priesagų vedinių), latviškiems vardams pavadinti vartojamos 5 mažai darios priesagos (7 % visų priesagų vedinių). Po 1 % sudaro abiejų kalbų hibridiniai priesagų vediniai. 21 % lietuviškų genčių vardų daryba nėra aiški.

GALŪNIŲ VEDINIAI

Galūnių daryba yra trečiasis pagal produktyvumą lietuviškų augalų genčių vardų darybos būdas (kaip minėta straipsnio pradžioje, antrasis – dū-

ryba). Lietuviškų galūnių vedinių *Baltijos šalių floroje* rasta 34. Paprastai tokie augalų genčių vardai yra daromi iš daiktavardžių, būdvardžių ir veiksmažodžių:

- a**: lot. *Draba* – liet. *anksta* (: *ankstus*) I 321;
- as**: lot. *Lycopodium* – liet. *pataisas* (: *pataisyti*) I 130;
- ė**: lot. *Acinos* – liet. *žvirgždė* (: *žvirgždas*) II 302;
lot. *Agrostemma* – liet. *raugė* (: *raugti*) I 251;
lot. *Arenaria* – liet. *smiltė* (: *smiltis*) I 234;
lot. *Borago* – liet. *agurklė* (: *agurklas* „agurkas“) II 279;
lot. *Cystopteris* – liet. *sprakšė* (: *sprakšėti*) I 144;
lot. *Dracocephalum* – liet. *žiomenė* (: *žiomenys*) II 300;
lot. *Galeopsis* – liet. *aklė* (: *aklas*) II 291;
lot. *Hieracium* – liet. *vanagė* (: *vanagas*) III 103;
lot. *Impatiens* – liet. *sprigė* (: *sprigti*) II 177;
lot. *Lunaria* – liet. *blizgė* (: *blizgėti*) I 319;
lot. *Lysimachia* – liet. *šilingė* (: *šilingas*) II 246;
lot. *Pedicularis* – liet. *glindė* (: *glinda*) II 335;
lot. *Poa* – liet. *miglė* (: *migla*) III 306;
lot. *Pulmonaria* – liet. *plautė* (: *plaučiai*) II 276;
lot. *Salsola* – liet. *druskė* (: *druska*) I 225;
lot. *Senecio* – liet. *žilė* (: *žilas*) III 176;
lot. *Serratula* – liet. *geltė* (: *geltas*) III 38;
lot. *Sonchus* – liet. *pienė* (: *pienas*) III 77;
lot. *Spirodela* – liet. *maurė* (: *mauras*) III 319;
lot. *Stellaria* – liet. *žliūgė* (: *žliūgas*) I 237;
lot. *Symphytum* – liet. *taukė* (: *taukai*) II 277;
lot. *Trisetum* – liet. *visgė* (: *visgėti*) III 269;
lot. *Vinca* – liet. *žiemė* (: *žiema*) I 258;
- is**: lot. *Chaerophyllum* – liet. *gurgždis* (: *gurgždėti*) II 215;
lot. *Artemisia* – liet. *kietis* (: *kietas*) III 164;
lot. *Petasites* – liet. *šaukštis* (: *šaukštas*) III 180;
lot. *Sparganium* – liet. *šiurpis* (: *šiurpti*) III 320;
lot. *Juncus* – liet. *vikšris* (: *vikšras*) III 226;
- ys**: lot. *Pteridium* – liet. *šakys* (: *šaka*) I 141;
- (i)us**: lot. *Delphinium* – liet. *pentinius* (: *pentinas*) I 270.

Pasak K. Gaivenio, keletas su galūnėmis išvestų augalų genčių vardų yra nepakankamai aiškios darybos: lot. *Lolium* – liet. *svidrė* III 304 – pamatinis žodis turbūt yra veiksmažodis *svidruoti* „svyruoti“ arba daiktavardis *svidras* „šilkas“; lot. *Cnidium* – liet. *guostė* II 224 – turbūt reikėtų sieti su žodžiu *guostas* „kuokštas, guotas“ (žr. Gaivenis 1985: 173).

Galūnių daryba yra mažiausiai būdinga latviškiems augalų genčių vardams. Latviškų su galūnėmis išvestų augalų genčių vardų *Baltijos šalių floroje* rasta tik ketvertas – tai galūnių **-e** (a) ir **-is** (b) vediniai:

- a) **-ane**: lot. *Impatiens* – latv. *sprigane* (: *sprigans*) II 177;
Raphanus – latv. *pērkone* (: *pērkons*⁷) I 329;
lot. *Eriophorum* – latv. *spilve* (: *spilva*) III 328;
- b) lot. *Galeopsis* – latv. *aklis* (: *akls*) II 291.

Šių galūnių vedinių pamatiniai žodžiai yra daiktavardžiai ir būdvardis.

Baltijos šalių floroje pateikti lietuviškų vardų galūnių vediniai sudaro 17 % visų lietuviškų vedinių, o latviškų galūninių vardų rasta tik 3 %. Daugiausia lietuviškų vardų yra su galūne **-ė**, padarytų iš daiktavardžių, būdvardžių ir veiksmažodžių, o latviškų – su galūne **-e** – iš daiktavardžių ir būdvardžio.

PRIEŠDĒLIŲ VEDINIAI

Priešdėlių daryba abiejose kalbose nėra produktyvus darybos būdas. Su priešdėliais išvestų lietuviškų ir latviškų augalų genčių vardų *Baltijos šalių floroje* rasta nedaug: lietuviškų (a) – 6, latviškų (b) – 13:

- a) lot. *Anagallis* – liet. *progailis* (: *gailis*) II 247;
lot. *Epipogium* – liet. *antbarzdė* (: *barzda*) III 371;
lot. *Eragrostis* – liet. *posmilgė* (: *smilga*) III 245;
lot. *Genista* – liet. *prožirnis* (: *žirnis*) II 124;
lot. *Laserpitium* – liet. *begalis* (: *galas*) II 231;
lot. *Spergularia* – liet. *posmiltė* (: *smiltis*) I 248;
- b) lot. *Agropyron* – latv. *pavārpata* (: *vārpata*) III 260;
lot. *Anagallis* – latv. *pavirza* (: *virza*) II 247;
lot. *Digitaria* – latv. *pasāre* (: *sāre*) III 239;
lot. *Eleocharis* – latv. *pameldrs* (: *meldrs*) III 331;
lot. *Erucastrum* – latv. *pazvēre* (: *zvērs*) I 325;
lot. *Huperzia* – latv. *apdzira* (: *dzira*) I 132;
lot. *Lamium* – latv. *panātre* (: *nātre*) II 293;
lot. *Laserpitium* – latv. *bezgale* (: *gals*) II 231;
lot. *Nymphoides* – latv. *palēpe* (: *lēpe*) II 257;
lot. *Oenanthe* – latv. *padille* (: *dille*) II 221;
lot. *Pilosella* – latv. *pamauraga* (: *mauraga*) III 79;
lot. *Rorippa* – latv. *paķērsa* (: *ķērsa*) I 307;
lot. *Spergularia* – latv. *pagauris* (: *gauri*) I 248.

⁷ Perkūnija (latv. *pērkons*) siejama su derlingumu, vaisingumu, plg. *pērkones* – visli žolė (žr. Karulis 2001: 673).

Nagrinėjamame šaltinyje pateikti lietuviškų vardų priešdėlių vediniai sudaro 3 % visų lietuviškų vedinių, o latviški priešdėliniai vardai – 13 % visų latviškų vedinių. Iš pavyzdžių matyti, kad dariausi lietuvių kalbos priešdėliai yra **po-**, **pro-**, latvių – **pa-**. Lietuviški ir latviški augalų genčių vardai su priešdėliais daromi tik iš daiktavardžių.

IŠVADOS

1. Dauguma *Baltijos šalių floroje* pateiktų lietuviškų ir latviškų augalų genčių vardų yra dariniai. Augalų genčių vardų darybos polinkiai abiejose kalbose kiek skiriasi. Lietuviški augalų genčių vardai dažniausiai daromi su priesagomis – jų nagrinėjamame šaltinyje rasta 160 (arba 50 % visų darinių). Latvių botanikos nomenklatūroje priesagų daryba yra antrasis pagal produktyvumą darybos būdas – latviškų augalų genčių vardų, išvestų su priesagomis, yra 82 (arba 27 % visų darinių). Dažniausiai priesaginių lietuviškų ir latviškų augalų genčių vardų vedinių pamatiniai žodžiai yra daiktavardžiai, rečiau būdvardžiai ir veiksmažodžiai. Rasti du priesaginiai lietuviški augalų genčių vardai, kurie sudaryti iš skaitvardžių.

3. Daugiausia abiejų kalbų augalų genčių vardų yra sudaryta su ta pačia priesaga – lietuvių **-enis**, **-enė** (21 % priesagų vedinių), o latvių – **-enis**, **-ene** (47 % priesagų vedinių).

4. Lietuvių botanikos nomenklatūroje pastebima įvairesnių priesagų vedinių negu latvių. Gana produktyvios lietuviškos priesagos **-ūnas**, **-ūnė** (7,5 % priesagų vedinių) ir **-uolis**, **-uolė** (6 % priesagų vedinių). Su mažiau dariomis lietuvių kalbos priesagomis (jų suskaičiuota 30) vartojama tik po vieną ar kelis vedinius: **-ainis** (**-ainė**), **-alė**, **-einis**, **-eklė**, **-ekšnis**, **-ena**, **-erškis**, **-yčia**, **-iena**, **-ylas**, **-ylis**, **-inas**, **-inė**, **-ynas**, **-ynė**, **-inys**, **-išius**, **-yvė** (**-yvis**), **-lė**, **-okas** (**-okė**), **-oklis** (**-oklė**), **-okšlė**, **-otis**, **-tukas**, **-unė**, **-uoklė**, **-uonė**, **-uotė**, **-uva**, **-vė**. Latviškų priesagų augalų genčių vardams sudaryti yra mažiau – rasta tik penkių retesnių priesagų vedinių: **-aine**, **-ane**, **-are**, **-ksnis**, **-onis**.

5. Latviškiems augalų genčių vardams būdinga vedyba su mažybinėmis priesagomis (**-ītis**, **-īte**, **-iņš**, **-iņa**, **-tiņa**, **-ulis**, **-ule**), tokie vediniai sudaro 45 % visų priesagų vedinių, o lietuviškų augalų genčių vardų su mažybinėmis priesagomis (**-utis**, **-utė**, **-aitė**, **-ytė**, **-(i)ukas**, **-(i)ukė**, **-ikė**) rasta tik 16 % visų priesagų vedinių. Pastebėta, kad latviški augalų genčių vardai, skirtingai nei lietuviški, sudaromi ir su dviem priesagomis: **-el-** + **-iņš**; **-el-** + **-īte** arba **-en-** + **-īte** (8,5 % vedinių su mažybinėmis priesagomis).

6. Hibridiniai priesagų vediniai nebūdingi nei vienai kalbai, tokių vedinių, sudarytų iš tarptautinės šaknies ir lietuviškos priesagos, rasta pora, o su latviška priesaga – vienas.

7. Galūnių daryba yra trečiasis pagal produktyvumą lietuviškų augalų genčių vardų darybos būdas, latvių kalboje tai mažiausiai produktyvus darybos būdas. Su galūnėmis **-a**, **-as**, **-ė**, **-is**, **-ys**, **-(i)us** išvestų lietuviškų augalų genčių vardų *Baltijos šalių floroje* yra 34 (11 % visų darinių). Paprastai jie yra daromi iš daiktavardžių, būdvardžių ir veiksmažodžių. Latviškų galūnių vedinių yra tik 4 (1 % visų darinių), kurių pamatinis žodis – daiktavardis arba būdvardis.

8. Priešdėlinių lietuviškų ir latviškų augalų genčių vardų nagrinėjamame šaltinyje nėra gausu. Su priešdėliais išvestų lietuviškų vardų rasta 6 (2 % visų darinių), latviškų – 13 (4 % visų darinių). Lietuviški vardai sudaryti su priešdėliais **ant-**, **be-**, **po-**, ir **pro-**, latviški – su priešdėliais **ap-**, **bez-** ir **pa-**. Abiejų kalbų augalų genčių vardai su priešdėliais daromi tik iš daiktavardžių. Dariausi lietuvių kalbos priešdėliai yra **po-**, **pro-**, o latvių – **pa-**.

ŠALTINIS

Flora – *Flora of the Baltic Countries*. Compendium of Vascular Plants/Editors: L. Lasimer, V. Kuusk, L. Tabaka, A. Lekavičius, Tartu, 1993–2003.

LITERATŪRA

Būga K. 1959: Priedėlis etimologijos žodynui. – *Rinktiniai raštai* II, Vilnius, 293–328.

Ēdelmane I. 1978: Augu nosaukumu darināšanas veidi latviešu valodā. – *Latviešu valodas kultūras jautājumi* 14, Rīga, 97–103.

Gaivenis K. 1985: Lietuvos augalų genčių ir rūšių pavadinimai. – *Lietuvių kalbotyros klausimai: Mokslo kalbos kultūros ir terminologijos problemos* 24, Vilnius, 165–178.

Karulis K. 2001: *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*, Rīga.

Keinys St. 1999: *Bendrinės lietuvių kalbos žodžių daryba*, Šiauliai.

Skardžius Pr. 1996: *Rinktiniai raštai*, Vilnius.

DERIVATION OF LITHUANIAN AND LATVIAN PLANT GENERA NAMES IN FLORA OF THE BALTIC COUNTRIES

This article is a continuation of the article published in the 17th issue of *Terminologija*. It aims to discuss three groups of derivatives naming Lithuanian and Latvian plant genera – suffixal derivatives, ending derivatives and prefixal derivatives – and to establish their similarities and differences. Research source was three volume publication *Flora of the Baltic Countries* (1993–2003), prepared by teams of authors from Lithuanian, Latvian and Estonian universities and academies of science. It describes plants growing in Lithuania, Latvia and Estonia – cryptogams and phanerogams (excluding moss).

Most of Lithuanian and Latvian plant genera names listed in *Flora of the Baltic Countries* are derivatives. The tendencies of plant genera name-formation in the two languages are somewhat different. Compounding is the most productive way of name formation in Latvian, but the second most productive way in Lithuanian.

Lithuanian plant genera names are usually made with suffixes. Such names make up 50 % of all formations found. In Latvian botanical nomenclature suffixal derivation is the second most productive way of name formation. 27 % of derivatives naming Latvian plant genera were suffixal derivatives. The most frequent underlying words of Lithuanian and Latvian plant genera names with suffixes are nouns; adjectives and verbs are less frequent.

The largest number of plant genera names in the two languages was made with the same suffix – Lithuanian *-enis*, *-enė* and Latvian *-enis*, *-ene*. In both languages there are plant genera names made with diminutive suffixes: *-ītis*, *-īte*, *-iņš*, *-iņa*, *-tiņa*, *-ulis*, *-ule* in Latvian and *-utis*, *-utė*, *-aitė*, *-ytė*, *-(i)ukas*, *-(i)ukė*, *-ikė* in Lithuanian. Such suffixes are more common in Latvian. A specific characteristic of Latvian suffixation is the usage of two suffixes: *-el-* + *-iņš*, *-el* + *-īte* or *-en-* + *-īte*.

Lithuanian botanical nomenclature has a greater variety of suffix derivatives than Latvian. Thirty less productive Lithuanian suffixes and only five Latvian were used to form only one or a few derivatives.

Hybrid suffix derivatives are not characteristic to either language. A couple of hybrid derivatives consisting of international root and Lithuanian suffix and only one similar derivative with Latvian suffix were found.

Ending derivation is the third most productive way of deriving plant genera names in Lithuanian. 11 % of derived Lithuanian names were made with endings *-a*, *-as*, *-ė*, *-is*, *-ys* or *-(i)us* using nouns, adjectives and verbs. Such derivatives make up only 1 % of derived Latvian plant genera names. Their underlying words are nouns or adjectives.

Lithuanian and Latvian plant genera names with prefixes in the analysed source are rare (2 % of all Lithuanian derived names and 4 % of Latvian). Lithuanian plant genera names are prefixed with *ant-*, *be-*, *po-* or *pro-* and Latvian names have prefixes *ap-*, *bez-* or *pa-*. Plant genera names with prefixes in both languages are made only from nouns.

Gauta 2011-12-12

Solvita Labanauskienė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas labanauskiene@lki.lt